

Ruotsin maanviljelijäin suuruudenaika

Mats Morell: Jordbruket i industrisamhället 1870–1945. Det svenska jordbrukets historia 4. Natur och Kultur 2001. 392 s.

■ Kirjoittaessani Ruotsin korkeatasoisen maataloushistorian

kolmannesta osasta (*Den agrara revolutionen 1700–1870*) totesin, että Ruotsi olisi kulkenut toistasataa vuotta Suomen edellä, jotta otsake olisi kuvannut kyseistä kautta; Ruotsi kulki kyllä jonkin verran edellä, mutta mitään vallankumouksellista muutosta ei maataloudessa vielä tuolloin tapahtunut. Vallankumouksellisia eivät olleet nekään muutokset, joita käsitellään teoksen neljännessä osassa. Sen otsake puolustaa paikkaansa vain jos vuoden 1945 jälkeinen ajanjakso nähdään postindustrialistisena, ja maatalouden kannalta on melko yhdentekevää, dominoiko teollisuus vaiko palveluelinkeinot. Otsaketta voi puolustaa sillä, että kaudesta 1900–10 alkaen teollisuuden tuotantotulos ylitti maatalouden vastaavan luvun. Yksi mahdollinen otsake olisi voinut liittyä maatalouden vaihdannaistumiseen, joka vaikutti monin tavoin sekä elinkeinon harjoittamiseen että viljelijäperheiden elämään – mutta sitä varten ei taida ruotsissa olla kätevää sanoa, kuten on eräästä siihen liittyvästä ilmiöstä suomeksi kääntymätön 'avhästning'.

Virallisen aineksen lisäksi tutkimuksen lähteenä on käytetty runsaasti sellaista elämänläheistä materiaalia kuten perukirjoja, maanviljelijäin päiväkirjoja, varovasti muistitietokoelmia, ajan kirjallisuutta, maalauksia ja valokuvia sekä esineistöä. Tiivistelmäteokselte sopivasti primaarilähteitä on enimmiten käytetty valmiiden tutkimusten välityksellä, mutta havainnolliset sitaattit suoraan kirjallisuudesta tai päiväkirjoista on poimittu varta vasten Maatalouden historiaa var-

ten ja ne antavat lisää väriä muutoinkin värikkääseen tekstiin. Morellin omia tutkielmia on lähdeluettelossa 12, joista 11 koskee ajanjakson maataloutta eri puolilta, ja lisäksi hänen toimittamansa perukirjakokoelma. Tekstiä ei rasiteta tilastoilla, vaan ne korvataan havainnollisilla värillisillä diagrammeilla tai kartakkeilla. Kuten edellisenkin osan kirjoittaja Myrdal hallitsee Morell myös käytännön maatalouden, ja on vaativampaa analysoida leikkuukonetta kuin viikatetta – näyttää siltä että Morell pystyi itse ei vain ajamaan nykyaikaista maatalouskonetta vaan myös koostamaan sen. Käsikirjoitusta on kypsytetty kymmenen vuotta.

Ajanjakson 1870–1945 kuudessa kulminoitui sekä peltoala että maatalousväestö, edellinen 1920, jälkimmäinen jo 1880 – kun Suomessa saavutettiin peltoalan maksimi vasta 1960-luvulla vaikka tätä ennen oli menetetty Karjalan pelto. Peltoalan supistumisesta huolimatta maataloustuotanto (eri tuotteet ravintoarvon mukaan laskettuna) kaksinkertautui 1870–1940.

Kustantaja käyttää mainoksessaan aikakausinimitystä *Jordbrukets storhetstid*. Jos maatalouden suuruudella tarkoitetaan elinkeinon harjoittajien ja peltoalan huippulukua, nimitys on liioitteleva, koska varsinkin edelliseen sarjaan sisältyy pitkä lasku kauden sisällä. Mutta tekstissä viitataan toisenlaiseen ”suuruuteen”: elettiin maalaiskulttuurin ja maanviljelijäin yhdistystoiminnan kukoistuskautta. Esipuheessa käytetään myös sanaa ”klassinen”, millä tarkoitetaan

maalaisromantiikkaa ja maanviljelijän ammatin kunnioittamista, ja ennen kaikkea nimitys liittyy siihen, että maanviljelijät dominoivat ruotsalaisessa yhteiskunnassa.

Valtiopäiväreformissa 1866 alahuone eli toinen kamari tuli talonpoikaisvaltaiseksi, ja kun ensimmäistä kamaria hallitsi maataomistava aateli, Ruotsin maataloudella oli tosiaankin poliittinen korkeasuhdanteensa. Kirjan huvittavimpia kirjallisuussitaatteja on runo joka kertoo kuinka Per Andersson menetti äänioikeutensa kun rutto oli tappanut hänen sata sikaansa ja hän sen vuoksi putosi alle äänikynnyksen. Suomessa missä siirryttiin suoraan neljästä säädyistä yksikamariseen, yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valittuun eduskuntaan, ei moista välivaihetta koettu. Maanviljelijät ajoivat Ruotsissa läpi ruotusotamiesjärjestelmän lakkauttamisen 1892–1903 – Suomessahan talonpojat pääsivät tästä raskuudesta maan jouduttua Venäjän alaiseksi – ja ikivanhan maaveron poistamisen – Suomessa vastaava uudistus tapahtui maalaisliiton saavutettua vaikutusvaltaa itsenäisyyden ajan alussa. Maanviljelijäin vallan hiipussa syntyi monien vaiheiden jälkeen *bondeförbundet*-puolue, joka sulatti itseensä sekä konservatiivisia että liberaaleja aineksia.

Maanviljelijät hallitsivat myös sosiaalisesti ympäristöään. Kun Skånen maataloustyöväki järjestyi ja lakkoili korjuuaikana, perheet häädettiin muitta mutkitta asunnoistaan. Talonpoikien suhtautumisessa työväkeensä ilmeni aluksi patriarkaalisia piirteitä, mutta ajan

mittaan he omaksuivat suuremmassa määrin työnantajan roolin ja samalla vanha ’herra-viha’ heikkeni.

Enimpien Euroopan maiden maataloudessa muodostui käännekohdaksi halvan amerikkalaisen viljan tulo kilpailemaan 1870-luvulla. Ruotsinkin maataloushistoriassa ajanvaihe on nähty kielteisessä valossa, mutta toiset tutkijat ovat korostaneet, että maatalouden tarvitsemien välineiden ja apulantojen hintataso laski enemmän kuin maataloustuotteiden keskimäärin. Mahdillaan maanviljelijät kykenivät saattamaan voimaan suojelutulleja, vaikka Skånen sokerijuurikkaan tuottajat ja Norrlannin sekä laajojen eteläisten syrjäseutujen karjanhoitajat eivät olleet niistä kiinnostuneet.

Suomessa vallinnut torpparijärjestelmä oli Ruotsin kanssa yhteistä perua. Torppareilla ei entisen emämaan puolella ainakaan ollut helpompaa. Monelta vaadittiin kuusi päivätyötä viikossa, toisilta rajaton määrä ylimääräisiä päivätöitä, joista kyllä maksettiin, mutta alle käyvän palkan. Kartanomeijerien perustamisen jälkeen päivätyövero voitiin muuttaa maitoveroksi, mikä oli Suomessa tuntematonta. Useat kartanotorpparit olivat koska tahansa irtisanottavissa. Suomessa torpparikysymyksestä tuli suurten mittojen ongelma, Ruotsissa siitä ei paljon puhuttu. Pääsyynä vähäiseen huomioon oli ilmeisesti se, että torpparien määrä supistui hyvää vauhtia, ”torpparilaitos meni kohti hautaansa”. Suurtilat liittivät torpparien pelto viljelyksiinsä ja lisäsivät samalla muonamiesten joukkoa.

Muonamiehet eivät asuneet hajallaan mökeissään kuten Suomessa, vaan kartanon tonttimaalla sijaitsevilla rivitaloissa, työläiskasarmeissa, ja heidän vaimonsakin oli mobilisoitu vakinaiseen työhön navetasissa. Torppia myös itsenäistyi ja kauden lopulla säädettiin lakeja heidän suojakseen.

Sekä konservatiivisissa että liberaaleissa piireissä heräsi 1800-luvun lopulla innostus perustaa pientiloja – joista usein käytettiin vaatimatonta nimeä omakotitalo. Niiden katsottiin parhaiten soveltuvan maatalouden uusiin suuntauksiin: sokerijuurikkaan viljelyyn ja karjanhoitoon. Niiden asukkaista saatiin työvoimaa suurtiloille maatalouden sesonkiaikana sekä maanteiden rakentamiseen. Ne 'rokottivat' maalaisväestöä sosialismia vastaan ja ne laimensivat halua paheksuttuun siirtolaisuuteen. Toisin kuin Suomessa, pakkolunastusta pientilojen perustamiseksi ei edes ajateltu, vaan tilat perustettiin kruunun maalle tai vapaalla kaupalla hankituille tiluksille. Vuodesta 1904 niiden perustamista helpotettiin valtionlainoilla. Kuten Suomessakin sosialidemokraatit vastustivat aluksi pientilojen perustamista, mutta muuttuivat vähitellen liikkeelle myönteisiksi. Samaan aikaan innostus porvarillisella taholla heikkeni. Suurviljely todettiin pienviljelyä tehokkaammaksi, koska vain sitä kannatti koneistaa. Teiden rakentaminen siirtyi ammattimiehille, koneistuksen vuoksi suurtilat eivät enää tarvinneet lisätyövoimaa korjuu-aikana, siirtolaisuus päättyi 1920-luvun alussa ja kasvavissa kaupungeissa oli työvoiman

puute. Vain niukkoja tuloksia saavuttanut pientilojen perustamistoiminta hiipui kauden lopulla. Voi sanoa, että kun Suomessa ensisijaisena tavoitteena kauan oli pienviljelmien perustaminen, Ruotsissa kannettiin huolta niiden elinkelpoisuudesta. Tilaluku saavutti huippunsa jo vuonna 1904.

Torppien lisäksi vuokra- maata olivat lukuisien kartanoiden alustalaisläänien lamputotilat, jotka periytyivät keskialalta tai uuden ajan alkuvuosisadoilta. Tästä väestöryhmästä ei Morell puhu muuta kuin pari kertaa ohimennen eikä ilmoita, kuinka suuri osa peltoalasta eri vaiheissa oli omistajan omassa ja kuinka suuri osa vuokraajan nautinnassa.

Vuoroviljelymenetelmien muutokset liittyivät kauden alussa niittyjen kyntämiseen pelloiksi. On ollut vaikea välttää esityksen luettelomaisuutta, kun on selostettava eri maakunnissa, niiden osissa ja joskus jopa saman talon rintamalla ja takamaalla noudatetuista erilaisesta vuorottelusta ja sen muutoksista. Niitähän tunnettiin jo vanhastaan ja lisää tuli siirtymävaiheessa. Edistyneimmillä seuduilla kylvöheinä sisältyi kiertoon jo ennen kauden alkua. Paikoin oli sellaisilla kasveilla kuin perinnäisellä pellavalla ja uutuu- dellaan houkuttelevalla soke- rijuurikkaalla osansa kierrossa. Tärkeimmät viljelykasvien yleisyydessä tapahtuneet muutokset olivat rukiin korvaaminen vehnällä ja ohran sekaviljalla tai kauralla. Aikoinaan merkittävä kauran vienti tyrehtyi.

Maatalouden koneellistaminen sellaisena kuin me sen nyt näemme kuuluu vasta seura-

vaan aikakauteen. Tietenkin työvälineet olivat jatkuvasti kehittymässä. Pellolla saattoi jo nähdä moottoriauroja ja eräänlaiseen traktoriin kiinnitettyjä muokkausvälineitä. Silti sahrat säilyivät tavallisena työkaluna jopa kehittyneemmän maatalouden alueilla Etelä- ja Keski-Ruotsissa ja vielä 1945 julkaistussa oppikirjassa niitä suositettiin tehokkaimpina rikkaruohojen hävittäjinä. Karjanhoito ja siihen liittyvä heinän kasvatusta koneellistui aiemmin kuin viljan viljely. Ulkomailta tuodut hevostvetoiset niittokoneet hävisivät jo kauden alussa kotimaassa valmistettujen tieltä ja niiden myötä tulivat hevosharavat. Niittokoneista yritettiin kehittää itsesitovia leikkuukoneita. Mutta leikkuupuimureita liikkui kauden loppussa Ruotsin pelloilla vain 400, kun taas navetoissa surisi 40 000 lypsykonetta.

Morell seuraa tarkoin sukupuolten välistä työnjakoa maataloudessa ja sen myötä naisen aseman kehitystä. Miehelle katsottiin sopivaksi lähteä töihin navettaan vasta sen jälkeen kun karjantuotteiden myynti tuli pääasialliseksi rahanansaitsemiskeinoksi. Naisille kuului jatkuvasti ruokatalous, jota Morell ei unohtanut kuvata yksityiskohtaisesti.

Jordbruket i industrisambälletin rikkaasta sisällöstä on edellisessä voitu käsitellä vain osia. Muun muassa yhdistystoiminta on jätetty sivuun. Paitsi tekstistä, lukija oppii myös huolella valitusta kuvituksesta. Ruotsin historiantutkimusta on syytä onnitella sen uudesta saavutuksesta.

Eino Jutikkala